

XITOIY XALQ RESPUBLIKASINING “BIR KAMAR VA BIR YO‘L” TASHABBUSINING O‘ZIGA XOS JIHATLARI

Olchinboyev Otabek Abdusamad o‘g‘li
Andijon Mashinasozlik instituti assistenti

ANNOTATSIYA

Maqolada Xitoyning yirik loyihasi “Bir kamar va bir yo‘l” haqida biz e‘tibor qaratishimiz lozim bo‘lgan jihatlari, Xitoyning loyihadan ko‘zlagan asosiy maqsadlari, qaysi mintaqalar va davlatlar bilan strategik hamkorliklar keng masshtabda amalga oshirilayotganligi xususida to‘xtalib o‘tilgan.

Kalit so‘zlar: Xitoy, “Bir kamar va bir yo‘l” tashabbusi, strategik hamkorlar, energetika hamkorlari, Yuan, ASEAN+3, “Erkin savdo shartnomalari(FTA)”, “Shanxay hamkorlik tashkiloti”, “Osiyo infratuzilma va investitsiya banki”, tabiiy resurslar, moliyaviy hamkorlik, dengiz savdo yo‘li.

АННОТАЦИЯ

В статье акцентируется внимание на аспектах, на которые стоит обратить внимание, на крупном проекте Китая «Один пояс и один путь», на основных целях Китая, а также на то, с какими регионами и странами осуществляется широкомасштабное стратегическое сотрудничество.

Ключевые слова: Китай, инициатива «Один пояс, один путь», стратегические партнеры, энергетические партнеры, юань, АСЕАН+3, соглашения о свободной торговле (ССТ), Шанхайская организация сотрудничества, Азиатский банк инфраструктуры и инвестиций», природные ресурсы, финансовое сотрудничество, морской торговый путь.

ABSTRACT

The article focuses on the aspects worth paying attention to, China’s major One Belt and One Road project, China’s main goals, and which regions and countries have large-scale strategic cooperation.

Keywords: China, One Belt and One Road Initiative, strategic partners, energy partners, yuan, ASEAN+3, free trade agreements (FTAs), Shanghai Cooperation Organization, Asian Infrastructure and Investment Bank, natural resources, financial cooperation, maritime trade route.

KIRISH

Xitoyning ko‘p qirrali ko‘p tomonlama munosabatlari sheriklik tarmog‘i va Xitoy ishtirok etadigan ko‘p tomonlama institutlar tomonidan tashkil etilgan ikki tomonlama munosabatlarning kombinatsiyasidir. Ikki tomonlama va ko‘p tomonlama tomonlar bo‘linmagan, balki faol o‘zaro hamkorlikda. Yuqorida aytib o‘tilganidek, Xitoyning ikki tomonlama munosabatlarini belgilab beruvchi “shiriklik kemasi” ittifoq emas. Aksincha, bu muayyan masalalar bo‘yicha konvergensiyaning bir turi bo‘lib, hamkorlik qilishga tayyorligini ko‘rsatadi. Biz ushbu mavzu yuzasidan ko‘p qirrali ko‘p tomonlama hal qilinishi kerak bo‘lgan turli mavzularni ko‘rib chiqamiz.

Birinchi masala - Xitoy valyutasini xalqarolashtirish. Yuqorida aytib o‘tilganidek, Xitoy bilan SWAP shartnomalarini imzolagan deyarli barcha davlatlar Xitoy bilan sheriklik munosabatlarini o‘rnatgan davlatlardir va Shanxay Hamkorlik Tashkilotining deyarli barcha a‘zolari Xitoy bilan ham xuddi shunday shartnomani imzolagan.

Ikkinchi masala - Xitoyning energiya xavfsizligi. Shanxay hamkorlik tashkiloti Xitoyning strategik hamkorlari bo‘lgan ko‘p tomonlama institut doirasida Xitoy uchun zarur energiya resurslaridan foydalanishni muvofiqlashtirish osonroq bo‘lishining yaxshi namunasidir. Shu bilan birga, ShHT Xitoyning g‘arbiy qismlarida iqtisodiy rivojlanishga ko‘maklashish orqali uning strategiyasini qo‘llab-quvvatlamoda. ASEAN+3 nafaqat Xitoy yuanini xalqarolashtirishda katta ahamiyatga ega (garchi Yaponiya bilan muzokaralar qiyin kechishi mumkin); Erkin savdo shartnoma (FTA)larini o‘rnatish orqali u Xitoyning yangi iqtisodiy qoidalarini ishlab chiqish uchun muhim hududga aylandi va bu Xitoyning dengiz energetikasini rivojlantirish uchun muhim ahamiyatga ega.

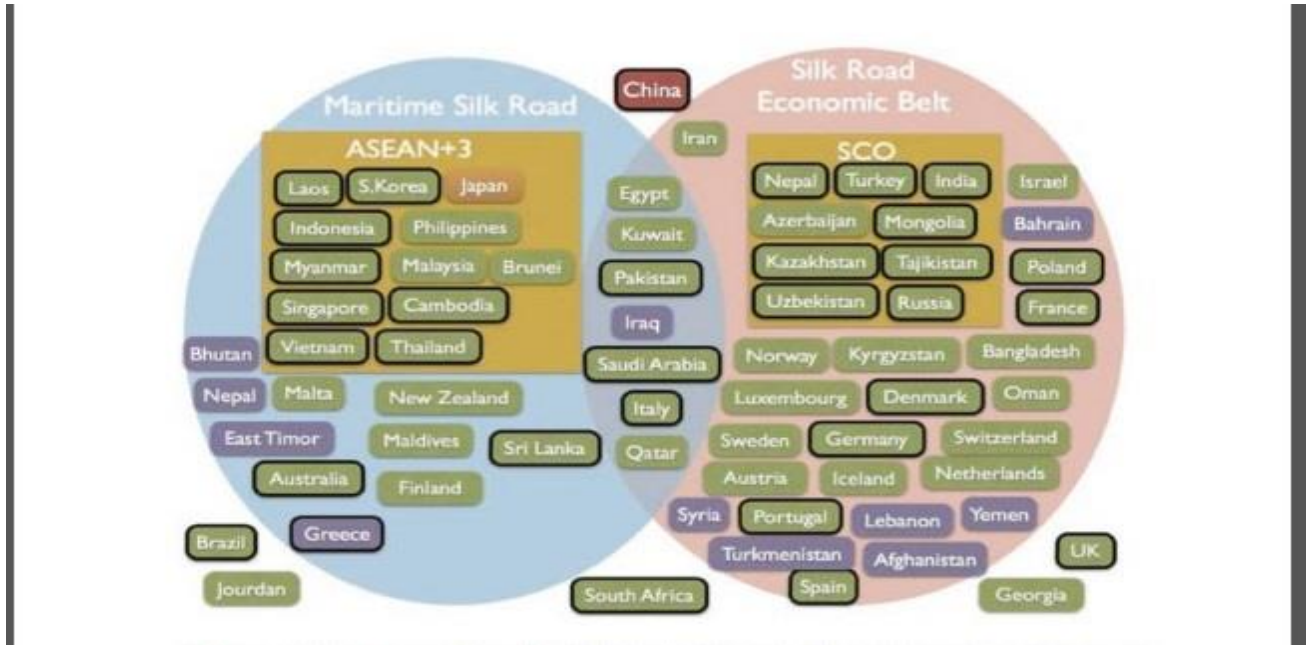
MUHOKAMA VA NATIJALAR

Osiyo infratuzilma investitsiya banki (AIIB)ni loyihalashda “Bir kamar va bir yo‘l” tashabbusi shu paytgacha barcha bu masalalarni bitta katta strategiya doirasida muvofiqlashtirishga qaratilgan yakuniy urinishdir. “Bir kamar va bir yo‘l tashabbusi” ASEAN+3 va Shanxay hamkorlik tashkilotini almashtirish o‘rniga o‘z ichiga oladi. U moliyaviy hamkorlik, tabiiy resurslarni rivojlantirish va infratuzilmalarni qurishni birlashtirib, yangi hamkorlik vositasini yaratishga harakat qiladi. Xitoy ikki loyiha bo‘yicha hamkor mamlakatlarga infratuzilmani qurishda moliyaviy yordam beradi. Infratuzilma loyihalari tugallangach, asosan Xitoy mahsulotlarini ushbu mamlakatlarga va tabiiy resurslarni mamlakatlardan Xitoyga tashishga xizmat qiladi.

Infratuzilma qurilishi eksporti mahalliy korxonalarini yangi shartnomalar bilan ta‘minlaydi va import qilinadigan tabiiy resurslar Xitoyning energiyaga chanqog‘ini qondiradi. Pul muomalasi Xitoy yuanini xalqarolashtirish uchun ko‘proq imkoniyat yaratadi. Xitoyning strategik sheriklari o‘rtasida portlarning rivojlanishi Xitoyning

“Malakka dilemmasini” kamaytiradi, shu bilan birga Xitoyning dengiz transporti ustidan nazoratini kuchaytiradi va Xitoyning dengiz qudratini oshiradi.

Shunday qilib, strategik sheriklik tarmoqlari va ko‘p tomonlama mintaqaviy institutlar (ASEAN+3 va Shanxay hamkorlik tashkiloti) borasida 1-rasmda ifodalangan chizma “Bir kamar va bir yo‘l” (OBOR) tashabbusi yuzasidan to‘liqroq ma’lumot olishga yordam beradi.



1-rasm. Xitoy Xalq Respublikasining strategik hamkor davlatlari.²⁵

•Yashil qutidagi davlatlar AIIB (Osiyo infratuzilma investitsiya banki)ning ta’sischi a’zolaridir

•Qora chiziqli qutidagi mamlakatlar bilan hamkorlik aloqalari mavjud

•ASEAN+3 va ShHTning sariq qutilaridagi davlatlar ishtirok etadi mos ravishda ikkita mintaqaviy kelishuvga ega.

•Binafsha rangli qutillardagi mamlakatlar "Bir kamar va bir yo‘l" ga kiritilgan lekin AIIB(Osiyo infratuzilma investitsiya banki) ta’sischi a’zolari emas.

1-rasmda yana:

a) Xitoy tomonidan o‘rnatilgan sheriklik tarmoqlari o‘rtasidagi munosabatlar ko‘rsatilgan;

b) ASEAN+3 va Shanxay Hamkorlik Tashkiloti - Xitoy ishtirok etadigan ikkita eng muhim ko‘p tomonlama mintaqaviy institutlar;

c) “Bir kamar va bir yo‘l” loyihasi;

d) **Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki.** Bu Xitoy bilan sheriklik munosabatlarini o‘rnatgan davlatlar Xitoy bilan o‘zining yangi buyuk strategiyasida

²⁵ Mapping China’s ‘One Belt One Road’ Initiative, Li Xing Editor, 2019 y,

hamkorlik qilayotgan eng muhim davlatlar ekanligidan dalolat beradi. Shu bilan birga, ASEAN+3 va ShHTga a'zo deyarli barcha davlatlar Xitoy bilan hamkorlik aloqalarini o'rnatgan. Hamkorlar ham Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki ta'sischi a'zolarining ko'p qismini tashkil qiladi. "Bir kamar va bir yo'l" ASEAN+3 va ShHTning hamkorlik va iqtisodiy rivojlanish sohasini kengaytirish uchun aniq mo'ljallangan: shuning uchun G'arbiy Osiyo, Yaqin Sharq va Yevropa bir-biriga bog'langan. Xitoy munosabatlarning turli qatlamlarini birlashtirish orqali "bir-biri bilan bog'langan uyushgan mintaqalarda joylashgan gorizontaal institutsional tuzilmani" qurmoqda: birinchi qatlam sifatida ikki tomonlama sheriklik tarmoqlari, ikkinchi qatlam sifatida mintaqaviy ko'p tomonlama kelishuvlar va eng muhimi, yanada kengaytirilgan iqtisodiy rivojlanish loyihalarining uchinchi qatlami. Men "Bir kamar va bir yo'l" (OBOR) tashabbusi Xitoyning ko'p qirrali ko'p tomonlama rivojlanishidagi asosiy muammolarni hal qilishda ShHT va ASEAN+3 bilan qanday uyg'unlashganini ko'rsatish uchun boshqa mos ravishda ikkita mintaqaviy kelishuv deyish mumkin.

1-rasmda Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki (AIIB) katta "Bir kamar va bir yo'l" tashabbusining iqtisodiy qismi ekanligini ko'rsatadi. U ShHT davlatlarini o'z ichiga olgan, lekin oxir-oqibat Yevropa, G'arbiy Osiyo va "Dengiz ipak yo'li"ga yetib borishi mumkin bo'lgan "Ipak yo'li iqtisodiy kamari" mintaqasida infratuzilma qurilishini moliyalashtiradi. Uning markazi ASEAN+3 davlatlari hisoblanadi, lekin Afrikaning ba'zi mamlakatlarini ham qo'shishimiz mumkin. Xitoyning to'rtta asosiy masala bo'yicha belgilangan maqsadlarga erishish uchun foydalanadigan strategiyalari ShHT va ASEAN+3 bilan bog'liq. Rasmdagi har bir chorradagi kichik doiralar ushbu asosiy masalalarning ikki ko'p tomonlama institutlar bilan qanday bog'liqligini ifodalaydi.

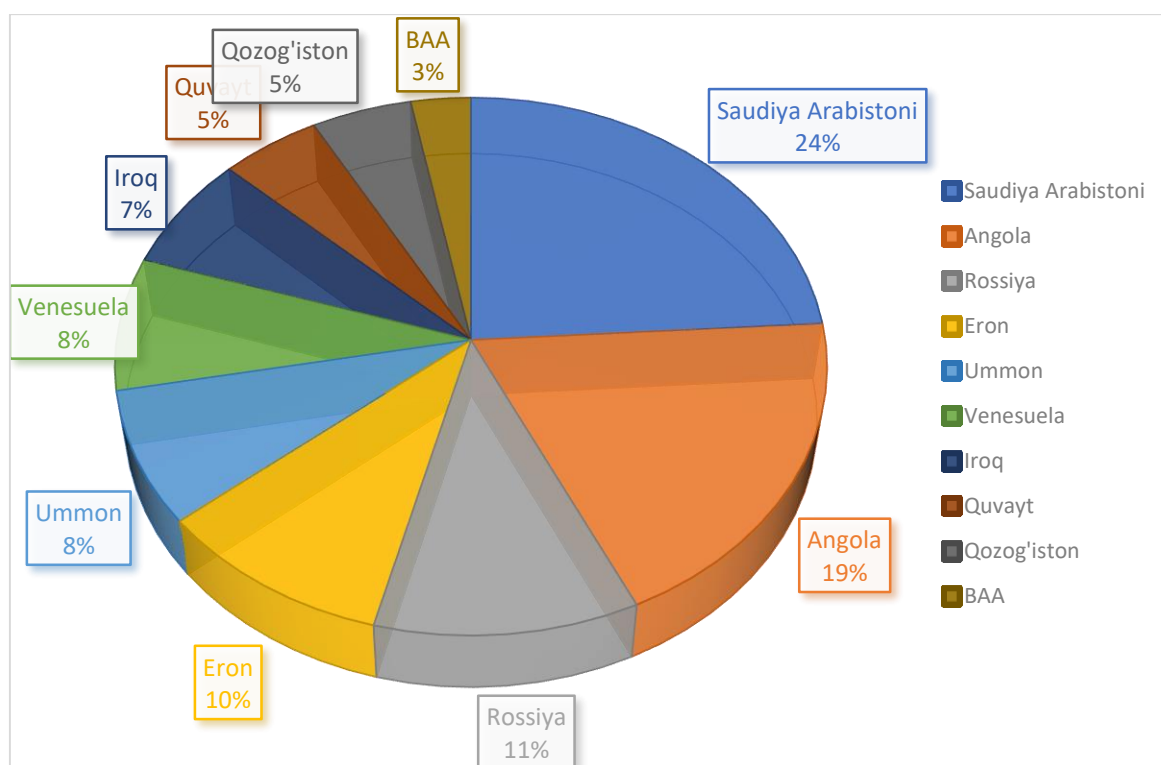
Xitoy tegishli hududlarda infratuzilmani rivojlantirishni moliyalashtirish uchun AIIB (Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki) tashkil etilishi bilan "Bir kamar va bir yo'l" tashabbusi to'liq va o'zaro ta'sir doirasini shakllantirish uchun to'rtta asosiy muammoni, Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki loyihalarini, ShHT va ASEAN+3ni qo'llab-quvvatlaydi. Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki tomonidan taqdim etilayotgan moliyaviy yordam infratuzilma loyihalarini rivojlantirish imkonini beradi, bu orqali Xitoyda bo'sh turgan mablag'lar iste'mol qilinadi.

Infratuzilma loyihalarini rivojlantirish yuanning internatsionallashtirishiga yordam beradi, chunki Xitoy yuanni kreditlashning asosiy valyutasi sifatida birinchi o'ringa qo'yadi. Ushbu rivojlanish yuanning jahon kapital bozorlaridagi ahamiyatini oshiradi va uning xalqarolashuviga yordam beradi, ayniqsa yuanni mintaqaviy valyutaga aylantirish orqali. Osiyo infratuzilma investitsiyalari banki orqali amalga oshirilgan infratuzilma qurilishi Xitoyning "Bir kamar va Bir yo'l" tashabbusiga strategik

jihattan kiritilgan hududlardagi ta'sirini kuchaytiradi. Portlar, temir yo'llar va neft nasoslari kabi muhim infratuzilma loyihalarini qurish va boshqarish ham Xitoyning ta'sirini kuchaytiradi va Xitoyga energiya va dengiz resurslaridan foydalanishda imtiyozlar beradi.

Iqtisodiy rivojlanish juda muhim bo'lsa-da, bu "Bir kamar va Bir yo'l" tashabbusining yagona elementi emas. "Taqdir hamjamiyati" kontseptsiyasi xalqaro munosabatlarning muqobil tushunchasini berishga harakat qilmoqda. G'arb namunasidan farqli iqtisodiy tartib bilan ushbu muqobil kontseptsiya dunyoning boshqa ko'rinishini va Xitoyning ko'p qirraliligini boshqacha qadrlashni ta'minlaydi.

Xitoy Prezidenti Si Tszinpinning 2016-yil 19-23-yanvar kunlari Saudiya Arabistoni, Misr va Eronga qilgan tashriflari Xitoy o'zining "Bir kamar va Bir yo'l" tashabbusini bu uch davlat qanday qabul qilayotgani haqida to'liq ma'lumotga ega bo'ldi. Si Tszinpin Yaqin Sharqdagi uchta eng muhim davlatga tashrif buyurish uchun juda muhim vaqtni tanladi: Saudiya Arabistoni va Eron o'rtasidagi ikki tomonlama munosabatlar keskin yomonlashdi; terrorizm mintaqaviy xavfsizlik va siyosiy barqarorlikka tahdid solishda davom etdi; BMT va AQSh 16 yanvarda sanksiyalarni bekor qilgani sababli Eronning iqtisodiy izolyatsiyasi endigina tugatilgan edi.



2-rasm. Xitoyning asosiy neft importiyorlari ulushlari²⁶

Si Tszinpin tashriflari davomida 52 ta shartnoma imzoladi: Saudiya Arabistoni bilan 14 ta, Misr bilan 21 ta va Eron bilan 17 ta; uch davlat ham Xitoy bilan "Bir kamar

²⁶ Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative, Li Xing Editor, 2019 y.

va Bir yo'l'da ishtirok etish bo'yicha memorandumni imzoladi va hamkorlik kelishuvlari savdo, energetika, aloqa, aeronavtika va iqlim o'zgarishini qamrab oladi. Si Tszinpinning tashrifini Xitoyning energiya resurslari bilan bog'lash noto'g'ri emas, chunki Yaqin Sharq Xitoy uchun muhim neft ta'minoti mintaqasi hisoblanadi.

Biroq, Xitoyning Yaqin Sharq bilan yaxshi munosabatlarni saqlab qolish uchun yagona turtki - neftga bo'lgan ehtiyoj, degan xulosaga kelish Xitoy tashqi siyosatining boyligiga putur yetkazadi. Xitoyning ushbu mintaqada o'zining har tomonlama ko'p qirraliligini targ'ib qilishda asosiy g'oya "umumiy taqdir hamjamiyati"dir va "Bir kamar va Bir yo'l" tashabbusi ushbu maqsadni amalga oshirishning asosiy tuzilmasi bo'lib xizmat qiladi. "Bir kamar va Bir yo'l" tashabbusi ostida energiya ta'minoti va turli sohalardagi hamkorlikni birlashtirib, Xitoy ushbu mintaqada yangi umumiy manfaatlarni rivojlantirishga harakat qilmoqda. Xitoyning Yaqin Sharqdagi hamkorlariga investitsiya va texnologiyani taqdim etishi tarqoq o'zaro munosabatlar orqali energiya ta'minoti va ulardan siyosiy yordam olishi kutilmoqda. Yana bir aniq signal shundaki, Xitoy o'zining birinchi Arab siyosati hujjatini o'z prezidentining Yaqin Sharqqa ketishidan besh kun oldin nashr etgan. Bu Xitoy "Bir kamar va Bir yo'l" tashabbusi 11 asosiy maqsad yo'lida hamkorlikning yangi modelini o'rnatishni intilqilik bilan kutayotganini aniq ko'rsatib turibdi, bu muvaffaqiyatli amalga oshirilsa, Xitoyning mintaqadagi ishtirokini sezilarli darajada oshiradi.

XULOSA

Xitoyning hamkor mamlakatlarga yondoshuv rejasi ko'p qirrali ko'p tomonlama shakli quyidagilarni inobatga oladi: ko'p qatlamli reaksiya tuzilmasini qabul qilish (hamkorlik tarmog'i asosida qurilgan va qo'llab-quvvatlangan), tarqoq o'zarolik tamoyiliga amal qilish va o'zaro manfaatlarni rivojlantirish orqali institutni mustahkamlash. Shu bilan birga, ko'p tomonlama ko'p qirralilik ham Xitoyning mafkurasini targ'ib qilish va o'z siyosiy qadriyatlar tizimini yaratish uchun muhim yo'ldir. Shuningdek Xitoy bu iqtisodiy, siyosiy, madaniy, energetik umuman olgan bu yirik loyihasi orqali o'zining "Xitoy erasi"ni tashkil etish maqsadi borligini yaqqol ko'rishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YHATI: (REFERENCES)

1. Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative by Li Xing, 2019 y.
2. China's Presence in the Middle East The Implications of the One Belt, One Road Initiative by Anoushiravan Ehteshami, Niv Horesh, 2018 y.
3. China, the EU and International Investment Law Reforming Investor-State Dispute Settlement by Yuwen Li, Tong Qi and Cheng Bian, 2020 y.